

ISSN: 2757-6817

Unika Sağlık Bilimleri Dergisi
Unika Journal of Health Sciences

Araştırma Makalesi/Research Article

Bireylerin Yaşlı Ayrımcılığı Algıları Üzerinde Özgeciliğin Etkisinin İncelenmesi

Investigation of The Effect of Altruism on Individuals' Perceptions of Elder Discrimination

Hande ŞAHİN¹, Cengiz KILIÇ², Gülay GÜNAY³

Öz: Yaşlı ayrımcılığı birçok kültürde yaygın olarak ortaya çıkan bir olgudur. Ancak sosyal ilişkiler içinde bireyler çoğu zaman yaşa dayalı ayrımcı davranış ve tutumlar sergilediklerinin farkına varamamaktadır. Çünkü sosyalizasyon sürecinde kültürde var olan normlar da çoğu zaman yaş ayrımcılığını desteklemektedir. Öte yandan karşılık beklemeden gönüllü olarak iyilik yapma şeklinde kavramsallaştırılan özgeci tutum ve davranışlara sahip olan bireyler, sosyal ilişkilerde diğerlerinin iyilik hallerini gözetme ve empati kurmaya daha çok eğilimli olmaları, yaşlı bireylere yönelik olumlu tutum ve davranışlar göstermelerini sağlayabilmektedir. Böylece özgeci özelliklere sahip olan bireylerin yaşlılara yönelik pozitif yaş ayrımcılığı davranışlarını benimsemeleri söz konudur. Bu kapsamda bu çalışmada lisans eğitimi gören bireylerin özgeci tutum ve davranışları ile yaşlı ayrımcılığı algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören bireyler arasından çalışmaya katılmaya gönüllü olan 413 kişi oluşturmaktadır. Araştırma da bireylerin özgeci tutum ve davranışların ile yaşlılara yönelik ayrımcılık algıları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla demografik bilgi formunun yanı sıra Yurttaş ve Sarıkoca (2018), tarafından geliştirilen pozitif ve negatif yaşlı ayrımcılığı ölçeği ve London ve Bower tarafından (1968) geliştirilen özgeciler ölçeği veri toplama araçları olarak kullanılmıştır. Bireylerin özgeci tutum ve davranışları ile yaşlı ayrımcılığı algıları arasındaki ilişkiyi belirlemede betimleyici istatistiksel analizler ve korelasyon analizi uygulanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda elde edilen bulgulara göre bireyler arasında geçmişte yaşlılara yönelik ayrımcılığın daha az (%33,9), günümüzde daha fazla (%32,0) ve gelecekte yaşlılara yönelik ayrımcılığın daha fazla olma durumuna ilişkin kararsız (%26,4) olduğunu ifade edenlerin oranı yüksektir. Bireylerin pozitif yaşlı ayrımcılığı puanları ile özgeciliğin yardımlaşma ve sorumluluk alt boyutları arasında 0,01 düzeyinde pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu, negatif yaşlı ayrımcılığı algısı ile aile ve sorumluluk özgeciler boyutları ile 0,01 düzeyinde pozitif yönde anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmadan elde edilen bulgulara dayanarak bireylerin yaşlılara yönelik ayrımcılık algıları ile özgeci tutum ve davranışları arasında bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, Yaşlılık, Yaş ayrımcılığı, Yaşlılara yönelik ayrımcılık, Özgeciler.

Abstract: Elder discrimination is a phenomenon that occurs widely in many cultures. However, in social relationships, individuals often fail to realize that they exhibit discriminatory behaviors and attitudes based on age. Because the norms that exist in the culture in the process of socialization also often support age discrimination. On the other hand, individuals who have altruistic attitudes and behaviors that are conceptualized as voluntarily doing good without expecting a response, are more inclined to observe and empathize with the well-being of others in social relationships and can show positive attitudes and behaviors towards older people. Thus, it is the case that individuals with altruistic characteristics adopt positive age discrimination behaviors towards the elderly. In this context, in this study, it was aimed to examine the relationship of altruistic attitudes and behaviors, which can be evaluated as the desire to help others without regard to interest, on the perception of elder discrimination by undergraduate individuals. The sample of the research consists of 413 people who volunteered to participate in the

¹ Sorumlu Yazar: Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, ORCID: 0000-0002-0012-0294, handek1979@yahoo.com

Prof. Dr., Kırıkkale University

² Doç. Dr., Atatürk Üniversitesi, Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, ORCID: 0000-0003-1640-0132, cengizkiloc@atauni.edu.tr

Assoc. Prof., Ataturk University

³ Prof. Dr., Karabük Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, ORCID: 0000-0002-8234-6683, ggunay@karabuk.edu.tr

Prof. Dr. Karabuk University

study from among the individuals studying at the Open Education Faculty of Ataturk University. In the research, positive and negative ageism scale developed by Yurttaş and Sarıkoca (2018) and altruism scale developed by London and Bower (1968) were used as data collection tools in order to determine the relationship between individuals' perceptions of ageism and altruistic attitudes and behaviors. Descriptive statistical analyses and correlation analysis were applied to determine the relationship between individuals' perceptions of elder discrimination and altruistic attitudes and behaviors. In this study, which was carried out to determine the relationship between individuals' perceptions of ageism and altruistic attitudes and behaviors; among individuals, the rate of those who state that discrimination against the elderly is less (33.9%) in the past, more today (32.0%) and undecided (26.4%) regarding the future discrimination against the elderly is high. It was determined that there was a positive relationship at the level of 0.01 between the positive ageism scores of the individuals and the helping and responsibility sub-dimensions of altruism, and a positive significant relationship at the level of 0.01 with the negative perception of ageism and the family and responsibility altruism dimensions. Based on the findings obtained from this study, it can be said that there is a relationship between individuals' perceptions of discrimination towards the elderly and their altruistic attitudes and behaviors.

Keywords: Discrimination, Ageism, Age discrimination, Discrimination against elderly, Altruism.

Giriş

Yaşlılık ve yaşlanma ile ilgili olarak günümüze kadar pek çok çalışma gerçekleştirilmiş, kitaplar yazılmış ve makaleler yayınlanmıştır. Bu eserlerde yaşamın son evresi olarak kabul edilen yaşlılık döneminin fiziksel, fizyolojik ve kognitif özelliklerinin değişimi ile günlük yaşam üzerine etkilerinin yanı sıra bu dönemin sosyal olarak nasıl inşa edildiği ve bu döneme toplumsal açıdan ne gibi anlamlar yüklendiği ortaya konulmuş olup bu konular halen tartışılmaya da devam etmektedir. Dolayısıyla yaşlılık dönemi sadece bireylerin biyolojik ve bilişsel değişimlerini değil, aynı zamanda diğerlerinin yaşlılık ve yaşlanmaya gösterdikleri tepkiler ve onların algılarına bağlı değişen sosyal çevreyi de içeren karmaşık bir yapıya sahip olan yaşam dönemlerinin sonuncusu olarak karşımıza çıkmaktadır (Kart ve Kinney, 2001).

Yaşlılık; bu dönemi deneyimleyen birey ve sosyal çevresi tarafından fiziksel, fizyolojik, zihinsel ve kültürel olarak bazı sınırlılıkların ve kayıpların ortaya çıkabileceği yaşamın son evresi olarak algılsa da aynı zamanda yaşama dair tecrübelerin zenginleştiği, sosyal yaşama katılım potansiyelinin güçlü olduğu, üretim süreçlerine aktif olarak katkı sağlayabilme enerjisinin yüksek olduğu bir yaşam dönemidir (Aiken, 1995; Tufan, 2016). Dolayısıyla bireylerin yaşlılık döneminde fiziksel ve fizyolojik kapasitelerinin yanı sıra kognitif yeterliliklerini de koruyabilmeleri ve sürdürebilmeleri, bir taraftan toplumun yaşlıların potansiyelini anlamasına yardımcı olurken, diğer taraftan yaşlı bireylerin de kendi potansiyellerinin farkına varmasına olanak sağlayarak, dinamik bir yapıya sahip olan günümüz toplumlarında yaşlılık ve yaşlanma algısının yapısını ve yönünü değiştirmeyi de mümkün kılacaktır (Tufan, 2016; Kydd, Fleming, Gardner ve Hafford-Letchfield, 2017).

Modern yaşamın başlangıcı ile birlikte son 20 yıldır dünya genelinde demografik yapıda meydana gelen dönüşüm, tarihsel süreçte eşi görülmemiş bir hızda tüm toplumsal yapılar içinde yaşlı birey sayı ve oranlarında ciddi bir artış meydana getirmiştir. Nüfus göstergeleri

önümüzdeki yıllarda da bu artışın devam edeceğini öngörmektedir (UN, 2020). Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerde nüfusun yaşlanması olgusu sadece bireysel yaşamlar üzerinde değil aynı zamanda sosyal yaşam üzerinde de ciddi baskılara yol açacağına dair endişelere neden olmaktadır (Van den Heuvel ve Van Santvoort, 2012). Yaşlılık dönemi ve bu dönemde ortaya çıkabilecek sorunlar sağlık hizmetlerinden, sosyal güvenlik düzenlemelerine, ekonomik dengelerden istihdama, günlük yaşam aktivitelerinden aile yaşamının düzenlenmesine kadar mikro yapılardan makro yapılara geniş bir alana yansımaktadır. Bu nedenle yaşlılık biyolojik olarak sadece bireyin yaşamı ile sınırlı olmayıp, toplum yaşamı ve kültürel yapılar üzerinde de etkileri olan bir yaşam dönemini temsil etmektedir (Morgan ve Kunkel, 1998).

İnsan ve yaşam ile ilgili her konu ve alanda olduğu gibi yaşlı ve yaşlanmaya atfedilen değerler de içinde yaşadığımız kültürler de sosyal olarak inşa edilmekte ve bir önceki neslin deneyimlerinin aktarımı ile şekillenmektedir (Bergeron ve Lagacé, 2021). Bu nedenle yaşlanma ve yaşlılık algısı topluma ve kültüre göre değişmekte ve bu algıların her toplumun kendine has karakteristiği içinde incelenmesi gerekmektedir. Başka bir ifade ile yaşlanma ve yaşlılık algısını kültür ve toplumdan bağımsız olarak değerlendirmek konuya ilişkin yanlış çıkarımların ve stratejilerin belirlenmesine yol açmaktadır (Tufan, 2016). Aslında toplumu oluşturan bireylerin yaşlılığı ve yaşlıyı nasıl algıladıkları kültürel yapı ve normlar içinde var olan kalıp yargıları ile ortak bir yaşamı deneyimleme sürecine göre pozitif ya da negatif yönde şekillenmektedir (Morgan ve Kunkel, 1998; Chonody ve Teater, 2017; Kalınkara, 2014).

Toplumda yaşlılara yönelik olumlu ya da olumsuz algılar; yaşlılara karşı davranışların şekillenmesi, yaşlılardan beklentiler, yaşlanma süreci ile nasıl başa çıkılacağı ve yaşlı refahı üzerinde önemli etkilere sahiptir (Levy ve Myers, 2004). Yaşlanmak yaşamın doğal olgularından biridir. Ancak yaşlanma ve yaşlılığa yönelik tutumlar, beklentiler ve önyargılar bu kavrama ilişkin kendi açıklamalarına sahiptir. Dolayısıyla var olan kültür içinde yaşlılık sadece olumlu, sadece olumsuz ya da aynı anda hem olumlu hem de olumsuz özelliklerle ilişkilendirilebilmektedir. Bu durum bir taraftan bireylerin kendi yaşlılıklarını görmelerine ve değerlendirmelerine olanak sağlarken, diğer taraftan insanların yaşlılığı nasıl algıladıkları ve geçmiş deneyimleri de yansıtmaktadır. Toplum katmanlarında var olan yaşlılara yönelik algı yaş ayrımcılığının ortaya çıkmasına da temel hazırlayabilmektedir (Nelson, 2005).

Akademik alan yazında yaşlı ayrımcılığı 1975 yılında ilk defa Robert Butler tarafından kaleme alınmıştır. Butler (1975), yaşlı ayrımcılığı kavramını “insanların yaşlı oldukları için

sistematiik bir klişeleştirme ve yaşlılara karşı ayrımcı davranış, tutum ve düşünceler” şeklinde tanımlanmıştır. Yaşa dayalı ayrımcılık son yıllarda gittikçe yaygınlaşması nedeniyle “agesim – yaşçılık” olarak tanımlanmaktadır (Özkurt, 2021). Günümüzde yaşa dayalı ayrımcılık diğere ayrımcılık (ırk, etnisite, dil, din, cinsiyet, cinsel yönelim vb.) türlerinden daha yaygın, aynı zamanda kültürel olgular tarafından beslendiğı için sosyal normların daha derinlerine kök salmış olduğundan dolayı sosyal ilişkiler içerisinde sıklıkla karşılaşılan durumlardan biridir (WHO, 2021; Van den Heuvel, 2012). Toplumun farklı katmanlarında sosyal, ekonomik ve kültürel bağlamlarda farklı şekillerde ortaya çıkabilmekte ancak birtakım belirsizliklere sahip olduğundan ve toplumsal normlar kapsamında meşru görüldüğünden tanımlanamamakta ve kalıcı hale gelebilmektedir (Help Age International, 2011). Özellikle yaşlanmanın gelişmiş toplumlarda ciddi bir maliyet unsuru olarak görülmesi, diğere taraftan işgücüne katılım oranının azalması, ekonomik büyümenin azalması gibi faktörlerle de bağlantılı olarak hem toplum refahı hem de yaşlıların bakımını tehlikeye sokması nedeniyle tehdit olarak kabul edilmektedir. Bu tür olumsuz beklentiler ne yazık ki yaşlılara yönelik ayrımcılık ve sosyal dışlanmayı tetikleyebilmekte ve kuşaklararası çatışmalara zemin hazırlayabilmektedir (Van den Heuvel, 2012). Çeşitli araştırmalar, yaş odaklı tutumların ve özellikle yaşla ilgili kalıp yargıların, birçok farklı alanda yaşlı insanlar üzerinde olumsuz etkileri olduğunu göstermiştir (Rupp, Vodanovich ve Crede, 2006; Rippon, Kneale, Oliveira, Demakakos ve Steptoe, 2014; Ayalon ve Tesch-Romer, 2017; Stokes ve Moorman, 2016). 2014 yılında Dünya Değerler Araştırma tarafından 57 farklı ülkede gerçekleştirilen bir çalışmada; çalışmaya katılanlarının %60’ının yaşlı bireylerin toplumsal yaşamda hak ettikleri saygıyı görmediklerini ifade etmişlerdir. Aynı çalışmada yaşlı birey sayısındaki artışın yaşlılara yönelik olumsuz tutumların ve ayrımcılığın yaygınlaşmasında önemli bir etken olarak öne çıktığını ortaya koymuştur (Inglehart vd., 2014).

Herhangi bir beklentiye sahip olmaksızın diğerelerine yardım etme davranışı literatürde özgecilik olarak ifade edilmektedir. ‘Diğerkâmlık’ olarak da bilenen özgecilik; sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine olumlu katkı sağlayan bir davranıştır (Karadağ ve Mutaftçılar, 2009). Başkasının refahını artırmak olan motive edici bir durum şeklinde kavramsallaştırılan (Batson ve Shaw, 1991) özgeciliğın literatürde farklı tanımlarına rastlamak mümkündür. Bu tanımlarda çıkar beklentisine girmeme ve başkalarının yararına davranma iki önemli ortak nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bireylerin herhangi bir ödül veya çıkar beklentisinde olmadan, gönüllü olarak diğere bireylerin karşılaştıkları sorunları en aza indirmek veya ortadan kaldırmak amacıyla yapılan davranışlar özgeci davranış olarak

değerlendirilebilir. Özgeciler yaş, cinsiyet, duygu durumu ve yardıma gereksinimi olan kişinin sahip olduğu özellikler gibi pek çok değişkenden etkilenmektedir (Tekeş ve Hasta, 2015).

Özgeci tutumlar normatif (değerler yargıları ve kurallar) stresörler karşısında bile bireylerin inisiyatif almasını sağlayarak olumlu davranışların şekillenmesine katkıda bulunur (Kahana, Bhatta, Lobegreen, Kahana ve Midlarsky, 2013). Bu tür olumlu davranışlar sergileyen bireyler, yaşlıların karşılayabilecekleri ekonomik, sağlık ve sosyal sorunlarla başa çıkmalarına sağlayarak hem yaşlıların sosyal etkileşimlerinin artmasına hem de kendi yaşlılıklarında yaşam doyumunu ve psikolojik iyi oluşları üzerinde önemli etkilere sahiptir (Morrow-Howell, 2010). Yaşlı yetişkinlere gönüllülük, hayırsever bağışlar yapma ve ihtiyacı olanlara gayri resmi yardım sunma gibi özgeciler davranışlar gösteren bireylerin yaşlılara yönelik olumsuz tutum ve yaş ayrımcılığının ortadan kalkmasına da yardımcı olur.

Literatürde yaş ayrımcılığını farklı şekillerde ele alan ve yaşlılara yönelik ayrımcılığın nedenlerini, risk unsurlarını ve sonuçlarını irdeleyen pek çok çalışmaya rastlamak mümkündür. Aynı zamanda yaşlılar arasında özgeci tutumlar sergileyen ya da olumlu duygulanımların sürdürülmesinin yaşam doyumunu, yaşam kalitesi ve sosyal ilişkilerin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesine ilişkin çalışmalar da mevcuttur. Ancak özgeci tutum veya davranışlar ile yaş ayrımcılığı algıları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar oldukça sınırlıdır. Bu nedenle bu araştırmada bireylerin yaşlı ayrımcılığı algıları ile çıkar gözetmeksizin başkalarına yardım etme isteği olarak değerlendirilebilecek olan özgeci davranış ve tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntem

Örneklem

Araştırmanın evrenini Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. 2020–2021 öğretim yılında Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Sosyal Hizmet programında yaklaşık 6000 kişi öğrenim görmektedir. Bu çalışmada evreni temsil edebilecek örneklem büyüklüğü 0,05 hata payı ve %95'lik güvenilirlik düzeyinde 357 olarak belirlenmiştir. Ancak veri toplama aşamasında herhangi bir hata ya da eksiklik ile karşılaşma olasılığı dikkate alınarak 500 kişiye ulaşılması hedeflenmiştir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Örneklem dahil olacak bireylerin seçilmesine olasılıksız örneklem yöntemlerinden gelişigüzel örneklem yöntemi kullanılmıştır. Gelişigüzel örneklem yöntemi araştırmacılar tarafından belirlenen örneklem sayısına ulaşmak

amacıyla evrenin bir parçasının seçilmesidir. Bu örnekleme yöntemi ile zaman, para ve işgücü kaybı önlenmeye çalışılmaktadır (Kılıç, 2013; Büyüköztürk vd., 2016). Çalışma da 500 kişiye ulaşılmış ancak gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul etmeyen bireyler (n=87), çalışmaya dahil edilmemiştir. Böylece %82,6 katılım oranı ile n=413 kişi araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

Süreç

Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nde Sosyal Hizmet Programında öğrenim gören bireylerin farklı şehirlerde ikamet etmeleri durumu ve COVID – 19 pandemisi nedeniyle veriler web ortamında hazırlanmış olan dijital form ile toplanmıştır. Bu kapsamda öncelikle hazırlanan araştırma formunun uygulanabilirliğine ilişkin etik kurul izni ve Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi'nden gerekli izinler alındıktan sonra online form oluşturulmuştur. Oluşturulmuş olan online araştırma formu, çalışmanın amacı, önemi ve çalışmaya katılımın isteğe bağlı olduğunu belirten bir açıklama metni ile birlikte seçilen 500 katılımcının e-posta adresine gönderilmiştir. Bu çerçevede gönderilen e-postalara katılımcıların Mayıs-Temmuz 2021 tarihleri arasında dönüş yaptıkları belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırma kapsamında bireylerin yaşlı ayrımcılığı algıları ile özgeci tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla veri toplama aracında demografik bilgi formunun yanı sıra Yurttaş ve Sarıkoca (2018), tarafından geliştirilen pozitif ve negatif yaşlı ayrımcılığı ölçeği ve London ve Bower (1968), tarafından geliştirilen özgecilik ölçeği kullanılmıştır.

Demografik Bilgi Formu: Katılımcılar hakkında genel bilgiler edinebilmek amacıyla cinsiyet, yaş, aylık gelir düzeyi algısı, katılımcılarla birlikte yaşayan yaşlı olup olmadığı ve katılımcıların yaşlılara yönelik hazırlanacak bir hizmet programında yer almaya ilişkin düşüncelerini belirlemeye yönelik sorulara yer verilmiştir.

Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ): Pozitif negatif yaşlı ayrımcılığı ölçeği 2018 yılında Yurttaş ve Sarıkoca (2018), tarafından bireylerin yaşlı ayrımcılığı algılarını belirlemek amacıyla geliştirilmiş olan bir ölçektir. PNYAÖ 5'li Likert seçeneklerinden (1= Tamamen katılmıyorum – 5=Tamamen katılıyorum) biri ile değerlendirilebilen toplam 23 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte yer alan 3, 4, 5, 6, 8, 11, 15, 16, 19 ve 22. maddeler ters kodlanmaktadır. Yurttaş ve Sarıkoca (2018), 400 üniversite öğrenimi gören öğrenci ile geliştirdikleri PNYAÖ'ne uygulanan açımlayıcı faktör analizi sonuçları ölçeğin toplam varyansın %54,87'sini açıklayan iki faktörlü bir yapıya sahip olduğu belirlenmiştir. Buna göre

toplam 13 maddeden oluşan faktörlerden ilki “pozitif yaşlı ayrımcılığı” olarak adlandırılmıştır ve bu alt boyuttan puan aralığı 13 ile 65 arasında değişmektedir. Pozitif yaşlı ayrımcılığı alt boyutundan elde edilen puanlar yükseldikçe yaşlılara yönelik pozitif yönlü tutum da artmaktadır. Ölçeğin ikinci faktörü 10 maddeden oluşmakta ve “negatif yaşlı ayrımcılığı” şeklinde tanımlanmıştır. Bu faktörün puan aralığı 10 ile 50 arasında değişmekte olup, negatif yaşlı ayrımcılığı alt boyutunda yer alan maddelerin ters kodlanması ile elde edilen puanlamanın yüksek olması, yaşlılara yönelik negatif yönlü tutum düzeyinin düşük olduğunu göstermektedir. Güvenilirlik analizlerine göre PNYAÖ’nin Cronbach Alfa değeri 0,801 olarak bulunmuştur.

Özgeciler Ölçeği: Özgeciler ölçeği bireylerin çıkar duygularını bir kenara bırakarak, başkalarının refahı için ortaya çıkmış olan yardım davranışlarını, diğer bir ifade ile özgeci davranışlarını belirlemek için London ve Bower tarafından 1968 yılında geliştirilmiştir. Özgeciler ölçeği “Babanız başkalarına ne ölçüde yardım ederdi?” ve “Pek çok insanının kendi başının çaresine bakabileceğine ne derecede inanırsınız?” gibi 20 maddeden oluşmaktadır. Ölçek maddeleri 5’li Likert seçeneklerinden (1=çok az – 5=çok fazla) biri ile puanlanmaktadır. Ölçekte ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Özgeciler ölçeği aile, sosyallik, yardımseverlik ve sorumluluk olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır, her alt boyutta beşer madde bulunmaktadır. Ölçeğin Türk kültürüne uyarlama çalışması Akbaba (1994), tarafından yapılmıştır. Akbaba (1994), 24’ü deney ve 24’ü kontrol grubu olmak üzere toplam 48 üniversite öğrenci ile yaptığı çalışmada ölçeğin iç tutarlılık katsayılarını aile, sosyallik, yardımseverlik, sorumluluk ve ölçeğin geneli için ayrı ayrı analiz etmiştir. Özgeciler ölçeğinin alt boyutları ve geneli için elde edilen Cronbach Alfa katsayıları sırasıyla 0,72, 0,77, 0,84, 0,80 ve 0,85’dir. Ölçekten alınan puanlar arttıkça özgeci davranışlarda da bir artış olduğu vurgulanmaktadır.

Verilerin Analizleri

Online olarak katılımcılardan toplanan veriler araştırmacılar tarafından “SPSS for Windows 24.0” istatistik paket programına aktarılmıştır. Araştırmacılar, verileri istatistik programına girdikten sonra eksik ve hatalı veri ayıklamasını ve verilerin kontrollerini gerçekleştirmişlerdir. Daha sonra elde edilen verilerle önceden hazırlanan hipotezlerin nasıl test edileceğini belirlemek için verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığı “Kolmogorov-Smirnov” testine, çarpıklık ve basıklık katsayıları ve histogramları incelenmiştir (Seçer, 2013). Verilen normal dağılım gösterdiği göz önüne alınarak hipotezlerin test edilmesinde parametrik istatistik testlerinin uygulanmasına karar verilmiştir.

Çalışmanın amaçları doğrultusunda önceden belirlenmiş olan hipotezleri test etmek için bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkinin incelenmesinde parametrik testlerden “Korelasyon Analizi” uygulanmıştır (Büyüköztürk vd., 2016).

Bulgular

Katılımcıların dörtte üçünü (%75,3) kadınlar, dörtte birini (%24,7) erkekler oluşturmaktadır. Yaşları 18 ile 54 arasında değişen 413 katılımcı yaş ortalaması 26,9 (SS=7,3) olduğu ve çoğunluğunun (%83,8) 35 yaş ve daha küçük olduğu görülmüştür. Katılımcıların %25,7’si 1. Sınıf, %41,4’ü 2. Sınıf, %17,9’u 3. sınıf ve %15,0’i 4. sınıfta öğrenim görmektedir.

Tablo 1: Demografik Özellikler

Demografik Bilgiler	N	%
Cinsiyet		
Kadın	311	75,3
Erkek	102	24,7
Yaş (Ort.=26,9; SS.=7,3)		
35 ve daha az	346	83,8
36 ve daha fazla	67	16,2
Öğrenim görülen sınıf		
1. Sınıf	106	25,7
2. Sınıf	171	41,4
3. Sınıf	74	17,9
4. Sınıf	62	15,0
Aile ile birlikte yaşamını sürdüren yaşlı		
Var	129	31,2
Yok	284	68,8
Yaşlılara yönelik hazırlanacak bir hizmet programında yer almaya ilişkin düşünceler		
Gönüllü olarak görev alma	326	78,9
Gönüllü olarak görev almama	87	21,1

Katılımcılara demografik bilgilerin yanı sıra ayrıca “aile ile birlikte yaşamını sürdüren yaşlı birey” olup olmadığı da sorulmuştur. Katılımcılar arasında aile ile birlikte yaşamını sürdüren yaşlı bireyin olmadığını belirtenlerin oranı (%68,8), olduğunu (%31,2) belirtenlerden daha yüksektir. Aynı zamanda katılımcıların çoğunluğu (%78,9) yaşlılara yönelik hazırlanacak bir hizmet programında gönüllü olarak yer alabileceklerini ifade ederken, %21,1’i gönüllü olarak görev alamayacaklarını belirtmişlerdir (Tablo 1).

Açıköğretim Fakültesinde öğrenim gören bireylerin zamana bağlı olarak yaşlılara yönelik ayrımcılığa ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla geçmiş, günümüz ve geleceğe ilişkin yaşlılara yönelik negatif ayrımcılığın durumu ile ilgili üç farklı soru yöneltilmiştir. Katılımcılar arasında “geçmişte yaşlılara yönelik ayrımcılığın daha fazla” olma durumuna “katılmayanlar”ın oranı (%33,9) yüksek iken, “günümüzde yaşlılara yönelik ayrımcılığın daha fazla” olduğuna

“katılanların” oranı (%32,0) “gelecekte yaşlılara yönelik ayrımcılığın daha fazla” olma durumu konusunda “kararsız” (%26,4) olduğunu belirtenlerin oranı yüksektir (Tablo 2).

Tablo 2. Bireylerin Zamana Bağlı Olarak Yaşlılara Yönelik Ayrımcılığa İlişkin Görüşleri

Bireylerin zamana bağlı olarak yaşlılara yönelik ayrımcılığa ilişkin görüşleri	Kesinlikle Katılmıyorum		Katılmıyorum		Kararsızım		Katılıyorum		Kesinlikle Katılıyorum	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Geçmişte yaşlılara yönelik negatif ayrımcılık daha fazlaydı.	80	19,4	140	33,9	87	21,1	80	19,4	26	6,3
Günümüzde yaşlılara yönelik negatif ayrımcılık daha fazladır	45	10,9	111	26,9	79	19,1	132	32,0	46	11,1
Gelecekte yaşlılara yönelik negatif ayrımcılık daha fazladır	48	11,6	100	24,2	109	26,4	81	19,6	75	18,2

Çalışmada bağımsız değişkenler olan Özgecilik ölçeği ve alt boyutları (aile, sosyal, yardımlaşma, sorumluluk) puanları ile bağımlı değişken olan PNYAÖ'nin pozitif yaşlı ayrımcılığı boyutu ve negatif yaşlı ayrımcılığı boyutu arasındaki ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla değişkenlere Spearman korelasyon analizi uygulanmıştır. Pozitif yaşlı ayrımcılığı boyutu ile genel özgecilik ($r=,176$, $p<0,01$), özgeciliğin yardımlaşma boyutu ($r=,205$, $p<0,05$) ve sorumluluk boyutu ($r=,171$, $p<0,01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğu; negatif yaşlı ayrımcılığı boyutu ile genel özgecilik ($r=,210$, $p<0,01$), özgeciliğin aile ($r=,136$, $p<0,01$) ve sorumluluk boyutu ($r=,124$, $p<0,05$) arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki belirlenmiştir (Tablo 3).

Tablo 3. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler arasındaki Korelasyon

Değişkenler	Pozitif Yaşlı Ayrımcılığı Boyutu	Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Boyutu
Özgecilik Aile Boyutu	,087	,136**
Özgecilik Sosyal Boyut	,064	,070
Özgecilik Yardımlaşma Boyutu	,205**	,084
Özgecilik Sorumluluk Boyutu	,171**	,124*
Özgecilik Genel	,176**	,140**

* $p<0,05$; ** $p<0,01$

Tartışma

Yaşlılara yönelik ve yaşlılar tarafından deneyimlenen yaş ayrımcılığının kökenlerini açıklamaya yönelik farklı kuramlar ortaya atılmıştır. Örneğin geniş çapta ekonomik ve sosyolojik açıklamalar genellikle toplumun yaş ayrımcılığına dayalı şekillerde gelişmesine

neden olan önemli tarihsel olaylara vurgu yaparken, psikolojik kuramlar yaşa dayalı klişeleştirme ve farklılaşmanın, kişinin kendi görüşlerini, ilgi alanlarını ve kimliğini kimin paylaşıp paylaşmadığına ilişkin beklentileri düzenlemek için yaş kategorisi sınırlarının psikolojik olarak “mantıklı” bir kullanımını yansıttığını öne sürer. Bu açıklamalar yaşlıları homojen bir grup olarak görme eğilimini içerir. Görüldüğü gibi yaşlı ayrımcılığını açıklamaya yönelik ileri sürülen kuramlar belirli bir bağlamda yaşlı insanların ve yaşlanma sürecinin belirli kalıp yargılarını ve beklentilerini yansıtmaları beklenmektedir (National Research Council, 2006). Son 20 yıldır özellikle gerontoloji alanında yaşlı bireylere yönelik ayrımcılık üzerine gerçekleştirilmiş birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalar yaşlılara yönelik hem olumlu hem de olumsuz ayrımcı tutum ve davranışları, günlük sosyal ilişkiler içerisinde yaşlılar hakkında yapılan yargıları ve yaşlıların yaşam doyumları üzerinde etkilerine odaklanmaktadır (Fernández-Ballesteros vd., 2017).

Bu araştırma kapsamında bireylerin yaşlılara yönelik ayrımcılık algıları ile özgeciliği arasındaki ilişki incelenmiştir. Toplam 413 birey ile gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda; bireylerin pozitif yaşlı ayrımcılığı algıları ile özgeciliğin yardımlaşma ve sorumluluk boyutları arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişkisinin olduğu belirlenmiştir. Diğer bir ifade ile yardımlaşma ve sorumluluk anlayışı yüksek olan bireylerin yaşlılara yönelik olumlu algıları da artmaktadır. Ayrıca çalışmada negatif yaşlı ayrımcılığı algısı ile özgeciliğin aile ve sorumluluk boyutları arasında önemli bir ilişki olduğu gözlemlenmiştir. Aile ilişkileri güçlü olan ve sorumluluk sahibi olan bireylerin yaşlılara yönelik olumsuz ayrımcılık algıları düşmektedir. Elde edilen bu bulgulara göre sosyal ilişkileri güçlü olan, aile ile olumlu ilişkilere sahip olan, sorumluluk duygusu yüksek olan bireylerin yaşlı bireylere yönelik olumlu ayrımcılık algılarının arttığını göstermektedir. Nitekim İnal ve Yücel’in (2021), 175 Ergoterapi lisans öğrencilerinin yaşlılara yönelik tutum ve özgeci davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda çalışmaya katılan öğrencilerin yaşlılara yönelik olumsuz tutumlarına azalma, olumlu tutumlarında artış olduğu, aynı zamanda özgeciliği düzeylerinde de bir artış olduğu belirlenmiştir. Bu nedenle bireylerin özgeci tutum ve davranışlarının şekillenmesinde özellikle eğitim yaşamında bunu destekleyecek nitelikte plan ve programların hazırlanması önemlidir.

Yaşlılara yönelik tutumlar ve ayrımcılık algısı, yaşlanmayla ilişkili hem arzu edilen (kazanımlar) hem de istenmeyen nitelikleri (kayıplar) yansıtmaya eğilimindedir. En yaygın olumsuz kalıp yargılar, yaşlı yetişkinlerin yetkinliği ile ilgilidir, bu sayede fiziksel ve bilişsel

işlevlerin yaşla birlikte azaldığı varsayılır (Fiske, Cuddy, Glick ve Xu 2002; Lamont, Swift ve Abrams, 2015). Yaşlı insanların yaratıcılıktan yoksun oldukları, yeni beceriler öğrenemedikleri, verimsiz, aile ve toplum üzerinde bir yük, hasta, zayıf, bağımlı, aseksüel, yalnız ve sosyal olarak izole oldukları yaygın olarak kabul edilen algılardır. Öte yandan, yaygın olumlu kalıp yargılar yaşlıları bilge, cömert, arkadaş canlısı, ahlaklı, deneyimli, sadık ve güvenilir olarak tanımlamaktadır (Hummert, Garstka, Shaner ve Strahm, 1994; Swift, Abrams ve Marques, 2013). Yaşlı kişilere ilişkin bu farklı değerlendirmeler, yaşlılık ve yaşlanma algılarının kısmen sosyal bağlama bağlı olduğunu, kısmen de bireylerin öğrenimleri ve yaşam felsefeleri üzerine şekillendiğini göstermektedir (Kite vd., 2005).

Sonuç

Bu doğrultuda genç yaşlardan itibaren bireylerin özgeci tutum ve davranışlar kazanabilmesi amacıyla hem eğitim kurumları hem de sivil toplum kuruluşları ortaklaşa gönüllü projeler üretmeleri ve özellikle gençlere sorumluluk ve görevler vermeleri gerekmektedir. Ayrıca bireylerin özellikle yaşlılara yönelik olumlu ayrımcı davranışlarının gelişebilmesinde, yaşam döneminin son aşaması olarak değerlendirilen yaşlılık dönemi hakkında farkındalıklarının artırılması son derece büyük önem taşımaktadır.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemişlerdir.

Yazar Katkıları: Fikir: H.Ş, C.K., G.G.; Tasarım/Dizayn: H.Ş, C.K., G.G; Denetleme: H.Ş, C.K., G.G; Veri toplanması ve/veya işleme: H.Ş, C.K., G.G; Analiz ve/veya yorum: H.Ş, C.K., G.G; Yazıyı yazan: H.Ş, C.K., G.G

Hakem Değerlendirmesi: İç/Dış bağımsız.

Kaynakça

- Aiken, L. R. (1995). *Aging: An Introduction To Gerontology*. California: Sage Publications Inc.
- Akbaba, S. (1994). *Grupla Psikolojik Danışmanın Sosyal Psikolojik Bir Kavram Olan Özgecılık Üzerindeki Etkisi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Ayalon, L., & Tesch-Romer, C. (2017). Taking A Closer Look At Ageism: Self-And Other-Directed Ageist Attitudes And Discrimination. *Eur J Aging*, 14, 1–4. <https://doi.org/10.1007/s10433-016-0409-9>
- Batson, C. D., & Shaw, L. L. (1991). Evidence for Altruism: Toward A Pluralism of Prosocial Motives. *Psychological Inquiry*, 2, 107–122. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0202_1
- Bergeron, C. D., & Lagacé, M. (2021). On The Meaning of Aging And Ageism: Why Culture Matters. *University of Toronto Quarterly*, 90 (2), 140–154. <https://doi.org/10.3138/utq.90.2.06>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, E. Ö., Karadeniz, Ş. & Demirel, F. (2016). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (22. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Chonody, J. M., & Teater, B. (2017). *Social Work Practice With Older Adults: An Actively Aging Framework For Practice*. Los Angeles: Sage Publications.

- Fernández-Ballesteros, R., Olmos, R., Santacreu, M., Bustillos, A., Schettini, R., Huici, C., & Rivera, J. M. (2017). Assessing aging stereotypes: Personal stereotypes, self-stereotypes and self-perception of aging. *Psicothema*, 29(4), 482–489. <https://doi.org/10.7334/psicothema2016.314>
- Fiske, S. T., Cuddy, J. C., Glick, P., & Xu, J. (2002). A Model of (Often Mixed) Stereotype Content: Competence and Warmth Respectively Follow from Perceived Status And Competition. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82, 878–902. <https://doi.org/10.1037//0022-3514.82.6.878>
- Help Age International. (2011). Discrimination in old age: Multiple, cumulative and on the increase. Retrieved from: https://social.un.org/ageing-working_group/documents/HelpAge%20briefing_%20discrimination%20in_%20old%20age%20Aug%2011.pdf
- Hummert, M. L., Garstka, T. A., Shaner, J. L., & Strahm, S. (1994). Stereotypes of the Elderly Held By Young, Middle-Aged, and Elderly Adults. *Journal of Gerontology*, 49, 240–249. <https://doi.org/10.1093/geronj/49.5.P240>
- İnal, Ö., & Yücel, H. (2021). Ergoterapi Lisans Öğrencilerinde Yaşlılara Yönelik Tutum ve Özgeciliğin İncelenmesi. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 9(3), 107–113. <https://doi.org/10.30720/ered.934265>
- Inglehart, R. C., Haerpfer, A., Moreno, C., Welzel, K., Kizilova, J., Diez-Medrano, M., , Puranen B. (2014). *World Values Survey: Round Six-Country-Pooled Datafile* Version. Retrieved from www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp. Madrid: JD Systems Institute.
- Kahana, E., Bhatta, T., Lobegreen, L. D., Kahana, B., & Midlarsky, E. (2013). Altruism, Helping, and Volunteering Pathways to Well-Being in Late Life. *Journal of Aging and Health*, 25(1), 159-187. <https://doi.org/10.1177/0898264312469665>
- Kalınkara, V. (2014). *Temel Gerontoloji: Yaşlılık Bilimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Karadağ, E., & Mutafçılar, I. (2009). Prososyal Davranış Ekseninde Özgecilik Üzerine Teorik Bir Çözümleme. *Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 41-70.
- Kart, C. S., & Kinney, J. M. (2001). *The Realities of Aging: An Introduction to Gerontology*. (6th ed.). Needham Heights, MA: Allyn and Bacon.
- Kılıç, S. (2013). Örneklem Yöntemleri. *Journal of Mood Disorders*, 3(1), 44–46.
- Kite, M. E., Stockdale, G. D., Whitley, B. E., & Johnson, B. T. (2005). Attitudes Towards Younger and Older Adults: An Updated Meta-Analytic Review, *Journal of Social Issues*, 61, 241–266. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00404.x>
- Kydd, A., Fleming, A., Gardner, S., & Hafford-Letchfield, P. (2018). *Ageism in the Third Age. Contemporary Perspectives on Ageism*. Cham: Springer Verlag.
- Lamont, R. A., Swift, H. J., & Abrams, D. (2015). A Review And Meta-Analysis of Age-Based Stereotype Threat: Negative Stereotypes, Not Facts, Do The Damage. *Psychology & Aging*, 30, 180–193. <https://doi.org/10.1037/a0038586>.
- Levy, B. R., & Myers, L. M. (2004). Preventive Health Behaviors Influenced by Self-Perceptions of Aging. *Preventive Medicine: An International Journal Devoted to Practice and Theory*, 39, 625–629. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2004.02.029>
- Levy, B. R., & Myers, L. M. (2004). Preventive Health Behaviors Influenced by Self-Perceptions of Aging. *Preventive Medicine*. 39, 625–629. <https://doi.org/10.1016/j.ypmed.2004.02.029>
- London, P., & Bower, R. K. (1968). Altruism, Extraversion, and Mental Illness. *The Journal of Social Psychology*, 76(1), 19-30. <https://doi.org/10.1080/00224545.1968.9919819>
- Morgan, L. & Kunkel, S. (1998). *Aging the Social Context*. Thousand Oaks: Pine Forge Press.
- Morrow-Howell, N. (2010). Volunteering in Later Life: Research Frontiers. *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 65(4), 461–469. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbq024>
- National Research Council. (2006). When I'm 64. Committee on Aging Frontiers in Social Psychology, Personality, and Adult Developmental Psychology. Laura L. Carstensen and Christine R. Hartel (Eds.), *Behavioral, Cognitive, and Sensory Sciences, Division of Behavioral and Social Sciences and Education*. Washington, DC: The National Academies Press.
- Nelson, T. D. (2005). Ageism: Prejudice Against Our Feared Future Self. *Journal of Social Issues*, 61, 207-221. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2005.00402.x>
- Özkurt, V. (2021). Yaşlanma ve Yaşlılık Bağlamında Sosyal Adalet(sizlik). Say Şahin (Ed.), *Yaşlılık Sosyolojisi* (ss. 223–246). Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Rippon, I., Zaninotto, P., & Steptoe, A. (2015). Greater Perceived Age Discrimination in England Than The United States: Results From HRS and ELSA. *J Gerontol B Psychol Sci Soc Sci*, 70, 925–933. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbv040>
- Rippon, I., Kneale, D., Oliveira, C de, Demakakos, P., & Steptoe, A. (2014). Perceived Age Discrimination İn Older Adults. *Age Ageing* 43, 379–386. <https://doi.org/10.1093/ageing/aft146>

- Rupp, D. E., Vodanovich, S. J., & Crede, M. (2006). Age Bias in The Workplace: The İmpact of Ageism and Causal Attributions. *Journal of Applied Social Psychology*, 36, 1337-1364. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00062.x>
- Seçer, İ. (2013). *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi. Analiz ve Raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Stokes, J. E., & Moorman, S. M. (2016). Who Are the People in Your Neighborhood? Neighborhood Age Composition and Age Discrimination. *Soc Psychol Q*, 79, 68–80. <https://doi.org/10.1177/0190272515626569>
- Swift, H. J., Abrams, D., & Marques, S. (2013). Threat or Boost? Social Comparison Affects Older People's Performance Differently Depending on Task Domain. *Journal of Gerontology Series B Psychological Sciences and Social Sciences*, 68, 23–30. <https://doi.org/10.1093/geronb/gbs044>.
- Tekeş, B., & Hasta, D. (2015). Özgeçelik Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Nesne Psikoloji Dergisi (NPD)*, 3(6), 55- 75. <https://doi.org/10.7816/nesne-03-06-03>
- Tufan, İ. (2016). *Antik Çağdan Günümüze Yaşlılık ve Yaşlanma*. Ankara: Nobel Akademi.
- UN. (2020). World Population Ageing 2020 Highlights Living Arrangements of Older Persons (ST/ESA/SER.A/451). Retrieved from: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/undesapd-2020_world_population_ageing_highlights.pdf
- Van den Heuvel, W. J. A. (2012). Discrimination Against Older People. *Reviews in Clinical Gerontology*, 22(4), 293 – 300. <https://doi.org/10.1017/S095925981200010X>
- Van den Heuvel, W. J. A., & Van Santvoort, M. M. (2012). Experienced Discrimination Amongst European Old Citizens. *European Journal of Ageing*, 8, 291–299. <https://doi.org/10.1007/s10433-011-0206-4>
- WHO. (2021). Global Report On Ageism. Global Campaign To Combat Ageism. Erişim: <https://apps.who.in>
- Yurttaş, S., & Sarıkoca, E. (2018). Pozitif ve Negatif Yaşlı Ayrımcılığı Ölçeği (PNYAÖ) Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22-Özel Sayı), 1977-1992. Erişim: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunisobil/issue/39871/408510>